

TARİXİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ
METHODOLOGY OF TEACHING HISTORY

UOT372.894(47) Az

Mübariz Mirəziz oğlu Əmirov
pedaqogika elmləri doktoru, professor
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
<https://orcid.org/0009-0009-3806-4302>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(4\).78-82](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(4).78-82)

**ALİ PEDAQOJİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ TƏLƏBƏLƏRİN MÜSTƏQİL İŞİ:
ƏNƏNƏVİ VƏ YENİ YANAŞMALAR**

Мубариз Мирəзиз оғлы Амиров
доктор педагогических наук, профессор
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

**САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
ЗАВЕДЕНИЯХ: ТРАДИЦИОННЫЕ И НОВЫЕ ПОДХОДЫ**

Mubariz Mirəziz Amirov
doctor of pedagogical sciences, professor
Azerbaijan State Pedagogical University

**INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN HIGHER PEDAGOGICAL INSTITUTIONS:
TRADITIONAL AND NEW APPROACHES**

Xülasə. Hal-hazırda təhsilin sosial-mədəni şərtləri biliklərin bilavasitə məhsuldar qüvvəyə çevrilməsi ilə ifadə olunur ki, bu, onun müasirləşməsi şəraitində təhsilin yeni məzmun məzmununa və keyfiyyətinin dərk edilməsinə səbəb olub. Bu məqalədə Azərbaycan qanunvericiliyinin ümumən təhsil sahəsinə müasir yanaşmaları və xüsusən tələbələrin müstəqil işinin rolu müəyyən edilir, çünki təhsil məkanının təşkili üçün yeni paradigma tələbənin müstəqil fəaliyyətinə yönəldilmişdir. Məsələ odur ki, müstəqil işin predmeti tələbələrin bacarıqlarının (biliklərin informasiya axtarışı, tədqiqat paradigmalarının müstəqil müəyyən edilməsi və s. bacarıqlarının) inkişafı olmalıdır.

Açar sözlər: *təhsil paradigması, müstəqil iş, ali təhsil, tələbə, metodika, təhsil, tədris*

Аннотация. В настоящее время социокультурные условия образования выражаются в том, что знания становятся непосредственной производительной силой, именно это обусловило новое наполнение содержания и понимание качества образования в условиях его модернизации. В данной статье рассматриваются современные подходы азербайджанского законодательства к сфере образования в целом и определению роли самостоятельной работы студентов в частности, поскольку новая парадигма организации образовательного пространства ориентирована на самостоятельную деятельность обучающегося. Также рассмотрен вопрос о том, что предметом самостоятельной работы должно стать развитие способностей студентов (навыки информационного поиска знания, самостоятельное определение исследовательских парадигм и т.д.).

Ключевые слова: *образовательная парадигма, самостоятельная работа, высшее образование, студент, методика, образование, обучение*

Abstract. Modern socio-cultural conditions of education centers prove that knowledge is becoming a direct productive force, which leads to a new understanding of the content and education quality in terms of

its modernization. This article presents new approaches stated in the Azerbaijan legislation in the field of education and new strategy to understand the role of individual work of students as the new paradigm of educational system arrangement, which is focused on independent learning activities. It also considers that the subject of independent work should be the development of students' abilities (skills for information retrieval of knowledge, selfdetermination of research paradigms, etc.).

Keywords: *independent work of students, self-education, criteria characterizing quality of students' independent activity organization*

XXI əsrdə təhsilin əsas funksiyalardan biri ali təhsilin mühüm yer tutduğu müasir cəmiyyətin davamlı inkişafıdır. İqtisadiyyatın innovativ növü universitet məzunları üçün əvvəlkindən tamamilə fərqli tələbləri müəyyən edir. İntellektual təşkilatçılıq, ünsiyyət və peşəkarlıq ön plana çıxır, insana sosial, mədəni və texnoloji kontekstlərdə peşəkar fəaliyyətini uğurla uyğunlaşdırmağa və təşkil etməyə imkan verir.

Bu gün təhsilin sosial-mədəni şərtləri, müasir cəmiyyətdə bilavasitə məhsuldar qüvvəyə çevrilən biliklərin yeni məzmunu və müasirləşmə şəraitində təhsilin keyfiyyətinin dərk edilməsi ilə ifadə olunur.

Bu gün Respublikamızda ali təhsilin islahat vektoru təhsil məkanının təşkili üçün konseptual cəhətdən yeni paradıqma istiqamətində aydın şəkildə müəyyən edilmişdir: öyrənmə paradıqmasından (informasiyanın ötürülməsi) tədris paradıqmasına (müstəqil bilik axtarışı, səriştəli biliklərin ötürülməsi) fəaliyyət potensialı kimi) və ya – tələbənin müstəqil fəaliyyətinə yönəldilmiş.

Ənənəvi təhsil sistemində (biliklərin mənimsənilməsi) tədris fəaliyyətini təmin etmək üçün aydın və təcrübədə sınaqdan keçirilmiş strukturlar formalaşdırılıb ki, bunlar ilkin olaraq məlumat xarakterli kimi təqdim edilib başa düşülən, əsasən mühazirələrin oxunmasına, seminar və praktiki məşğələlərin keçirilməsinə endirilib.

Ənənəvi təhsil sisteminin digər səciyyəvi cəhəti ondan ibarət idi ki, akademik və tətbiqi biliklərin mənimsənilməsi keyfiyyəti şagirdin təkrar istehsal etdiyi materialın verilmiş nümunəyə yaxınlıq dərəcəsi ilə müəyyən edilirdi.

Ali təhsilin yeni paradıqmasının təsdiqi (biz paradıqmanı pedaqoji, hüquqi, məntiqi əsaslı modellər, münasibətlər, təhsil fəaliyyətinin normaları sistemi kimi nəzərdən keçiririk), tələbənin əldə etdiyi biliklərin xüsusiyyətlərinə, onun biliklərinin həyata keçirilməsinə yönəldilir. Bu, ənənəvi forma ilə yanaşı, tələbəyə lazımı məlumatın optimal axtarışını, onun sistemləşdi-

rilməsini, nəticə çıxarmaq bacarığını öyrətmək kimi əsas məqsədinə çatmağa qadir olan fərqi təhsil formasının yeni statusuna keçid deməkdir.

Beləliklə, bu gün ali təhsilin əsas məqsədi məzunun əldə etdiyi bilikləri praktikada tətbiq etməyə hazır olmasıdır, yəni, tənqidi təfəkkürə malik, çoxlu sayda həll yolları arasında ən məqbulunu tapa bilən, özünü təhsil və özünü inkişaf etdirməyə hazır olan mütəxəssis yetişdirmək. Tələbə, özünü fərd, müstəqil, müstəqil, ziyalı kimi tanımalıdır, gələcək peşə və sosial-mədəni fəaliyyətlərdə özünü identifikasiya və özünü həyata keçirmə qabiliyyətini formalaşdıran, mənəvi və mənəvi muxtar şəxsiyyət kimi inkişaf etdirməlidir.

Müasir cəmiyyətin tələblərindən çıxış edərək, son vaxtlar ali təhsilin humanistləşdirilməsinə xüsusi maraq göstərilir. Bu, müasir tədris prosesinin təşkilinə daha bir yeni yanaşmadır. Bu, insanın təhsil sisteminin mərkəzinə yerləşdirilməsi, onun qabiliyyətlərinin inkişafı və ehtiyaclarının ödənilməsi ilə bağlıdır. Bu istiqamətdə şagird şəxsiyyətinin inkişafına üstünlük verilir. Məsələ burasındadır ki, ali təhsilin ənənəvi sistemi həmişə insan fəaliyyətinin istənilən konkret sahəsi üzrə yüksək ixtisaslı mütəxəssisin hazırlanmasına yönəlib. Onun məqsədi tələbəyə konkret ixtisasın tələblərinə cavab verən müəyyən bilik, bacarıq və vərdislər toplusunu aşılamaq idi. Belə təhsilin son məhsulu məzun, peşənin həddlərindən kənara çıxanları dərk etmək qabiliyyəti çox məhdud olan, cəmiyyətdə uğurlu həyat üçün yaradıcı düşünmək, özünü təkmilləşdirmək və daha da inkişaf etdirmək iqtidarında olmayan mütəxəssis olur.

Yeni təhsil paradıqması nəinki müəllimin fəaliyyətini yenidən istiqamətləndirdi, həm də tələbənin müstəqilliyinin rolunu gücləndirdi. Tələbələrə yeni nəsli, ömür boyu öyrənməyə yönəlmiş şəxsiyyətlər nəsli formalaşdırmaq üçün təhsil prosesi tələbələrə müstəqil təhsil fəaliyyətini nəzərdən qaçırma bilməz, çünki tələ-

bələrin müstəqil təhsil fəaliyyəti onların gələcəyinin modelləşdirilməsidir.

Müstəqil işin təşkili problemi ilə bağlı ədəbi mənbələrin (təhsil psixologiyası və ümumi pedaqogika üzrə dissertasiya işlərinin, dərslərin və dərsləklərin) təhlili göstərdi ki, bu anlayış müxtəlif mövqələrdən açılıb, 1-ci cədvəldə təqdim olunub, lakin onun başa düşülməsində birlik yoxdur.

liklərin və dərsləklərin) təhlili göstərdi ki, bu anlayış müxtəlif mövqələrdən açılıb, 1-ci cədvəldə təqdim olunub, lakin onun başa düşülməsində birlik yoxdur.

Cədvəl 1.

№	Tələbələrin müstəqil iş konsepsiyasına yanaşmalar
	Ənənəvi yanaşma
1	Tədris metodu - dərini biliklərə yiyələnmək, tələbələrin zehni qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək
2	Tələbələrin tədris və idrak fəaliyyətinin təşkili forması
3	Müəllimin idarə etdiyi sinifdənkənar iş, müstəqil iş
	İnnovativ yanaşma
4	Tələbələrə müstəqil idrak fəaliyyətinə cəlb etmək vasitəsi, tələbələrin özünütəhsil vasitəsi, onların şəxsi və peşəkar inkişafı.
5	Qarşılıqlı nəzarət rejimində həyata keçirilən tədris və ya kommunikativ fəaliyyət növü. Motivasiyalı, peşəkar yönümlü, idrak fəaliyyəti.
6	Lazımi məlumatların müstəqil axtarışı, biliklərin mənimsənilməsi, bu biliklərdən təhsil, elmi və peşə problemlərinin həlli üçün istifadə edilməsi.
	Özünü təşkil etmə və özünütərbiyə prosesi

Ənənəvi yanaşmaya görə, tələbələrin müstəqil işi belə müəyyən edilir [1]:

1) sinif dərsləri (mühazirələr, seminarlar, laboratoriya işləri) zamanı müəllimin iştirakı olmadan tələbələrin müstəqil şəkildə yerinə yetirdikləri işlər;

2) pedaqoji və dərslənkənar məsləhətlər şəklində, aralıq və yekun attestasiya şəklində müəllimin nəzarət etdiyi iş;

3) tədris metodu: tələbənin auditoriyadan-kənar müstəqil fəaliyyəti.

Müasir şəraitdə tələbələrin müstəqil işi tələbənin özünü təşkili və özünütərbiyəsinə, onların şəxsi və peşəkar inkişafına yönəlmiş tədris və idrak fəaliyyətini təmsil etməli və tələbələrin özünütəhsil vasitəsi olmalıdır. Bu, tələbənin peşəkar fəaliyyət metodlarının "fəal istehsalçısı" mövqeyinə keçməsinə, müxtəlif formalarda təlim məşğələlərində öz rəyinə malik olmasına, habelə müəllimin mövqeyinin dəyişdirilməsinə töhfə verməlidir. Müəllim təhsil mühitinin tərbiyəçisi, məsləhətçisi, təşkilatçısı kimi çıxış etməlidir.

Tələbələrin müstəqil işlərinin artan payı və müasir tədris prosesində müəllimin rolunun dəyişməsi tələbələrə ənənəvi iş formalarının əhəmiyyətini azaltmır. Onlar hələ də tədris prosesinin təşkili, sistemləşdirilməsi, həvəsləndirici, idrak və digər mühüm funksiyalarını yerinə yetirirlər. Əksinə, tələbələrin müstəqil işini təş-

kil edərkən müəllimin pedaqoji fəaliyyətində yeni istiqamətlər açmağa imkan verir:

1) innovativ yanaşmaya diqqət yetirməklə təhsil proqramlarının tərtib edilməsi;

2) tələbələr arasında yaradıcı təfəkkürün inkişafı və onların müstəqil yaradıcı fəaliyyətə stimullaşdırılması;

3) tələbələrə tədris materialını onlar üçün əlverişli vaxtda mənimsəməyə imkan verən informasiya texnologiyalarından istifadə;

4) tələbə elmi-tədqiqat işinin və təcrübəsinin aparılmasının yeni üsullarının inkişafı və ənənəvi üsullarının təkmilləşdirilməsi (çünki bu tip tədris işləri tələbələrə peşə tapşırıqlarını müstəqil yerinə yetirməyə hazırlayır). Tədrisdə vuruğunun tələbələrin müstəqil fəaliyyətinə və tələbələrin təhsil müstəqilliyinin inkişafına yönəldilməsi müəllimdən tələb edilir. V.V. Davudov, tədris materialının hərtərəfli müstəqil öyrənilməsi üçün didaktik yanaşmalar tərtib edir, məsələn:

1) keyfiyyətin yüksəldilməsi və tələbələrin işinin davamlı monitorinqinin təşkili üçün yeni yolların tapılması;

2) kompüter tədris vasitələrinə uyğun olaraq tədris planlarının və proqramlarının yenidən işlənməsi;

3) tələbələrin təcrübə və elmi-tədqiqat işlərinin aparılması üsullarının işlənilib hazırlanması

(tələbələrə bu tip tədris işləri peşəkar vəzifələrin müstəqil yerinə yetirilməsinə kömək edir);

4) elmi materialın seçilməsində və problemin həlli yollarının axtarışında tələbənin rolunu artıran diplom və kurs layihələndirmə sistemlərinin müasirləşdirilməsi [2].

Ali təhsilin humanistləşdirilməsi çərçivəsində tələbənin müstəqil işi tələbənin təhsil fəaliyyətinin psixoloji təhlili baxımından daha çox maraq doğurur. Məhz burada öyrənmə fəaliyyətinin diqqəti və motivasiyası, həmçinin özünü təşkil etmə, özünü idarə etmə və digər şəxsiyyət keyfiyyətləri özünü daha çox göstərə bilər.

Müstəqil iş üçün motivasiya aşağıdakılarla təmin edilir:

1) tələbələr üçün müxtəlif həvəsləndirmə sistemləri;

2) biliklərin qiymətləndirilməsi üçün balreyting sistemi daxil ola bilən müxtəlif nəzarət formaları (bu sistem gələcək peşəkar fəaliyyətlərdə kifayət qədər məhsuldar ola bilər);

3) tələbələrə müsabiqələrdə, olimpiadalarda, tədqiqat işlərinin müxtəlif formalarında iştirakə cəlb etməklə yaradıcılıq üçün şərait yaradılması.

Bu yanaşma çərçivəsində tələbələrə müstəqil işinin təşkili bu fəaliyyət növünün həyata keçirilməsi üçün müvafiq şəraitin formalaşdırılmasını (optimal iş qrafiki, tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün vaxtın uçuğu və planlaşdırılması), habelə informasiya ilə işləmək üzrə dərslərin keçirilməsini nəzərdə tutur.

Bununla belə, müasir şəraitdə tələbənin müstəqil işinin təşkilində düzgün istiqamət açıq sistemli prosesdir ki, burada belə fəaliyyətin elementləri həm şaquli səviyyədə (müəllim-şagird), həm də üfüqi səviyyədə (tələbələr) qapalıdır. Nəticədə, bu elementlərin bir-birinə nüfuz etməsi baş verir. Fikrimizcə, nəticə bu sistemli prosesin tədricən yenidən qurulması olacaq. Bunun nəticəsidir ki, ali təhsil müəssisələrinin müəllim və tələbələrə müstəqil işin təşkilinə yanaşması tədricən müasirləşir. Tələbə təhsil fəaliyyətinin özünü təşkili üçün öz (bəzən alternativ) yanaşmalar hazırlayır. S.M. Ostaşevskinin fikrincə, bu yanaşmalar, öz növbəsində, onları daha səmərəli sistemləşdirməyə və tələbələrə müstəqil işin innovativ və ənənəvi formalarının optimal birləşməsinə təklif etməyə qadir

olan professor-müəllim heyəti tərəfindən səmərəli təhlil predmetinə çevrilməlidir [3].

Deməli, müasir təhsil prosesinin yeni paradigmasında müstəqil iş çoxölçülü bir hadisə kimi qiymətləndirilməlidir. O, tək-cə bacarıq və qabiliyyətlər toplusu kimi deyil, həm də yüksək kateqoriyalı müasir mütəxəssisin şəxsiyyət strukturunda mühüm rol oynayan xarakter xüsusiyyəti kimi xarakterizə olunan müstəqilliyi formalaşdırmaqdır. Bundan əlavə, müstəqil iş elmi biliklərin predmeti və metodunu birləşdirməlidir.

Ənənəvi biliklər böyük sürətlə aktuallığını itirir, çox vaxt tələbə təhsilini başa vurmazdan əvvəl köhnəlir. Bu, təhsilin yenidən istiqamətləndirilməsinə səbəb olur: indi onun əsas məqsədi dar profilli mütəxəssis yetişdirmək deyil, fəal, yaradıcı, sosialyönlü şəxsiyyətin formalaşdırılmasıdır. Universitetdə müstəqil işin predmeti tələbələrə bacarıqlarının inkişafıdır (biliklərin informasiya axtarışı, tədqiqat paradigmalarının müstəqil müəyyən edilməsi və s. bacarıqları) [4].

Beləliklə, biz tələbələrə müstəqil işini təhsil və idrak fəaliyyəti, özünü təşkili və özünü-tərbiyə prosesi və ya tələbə özünü-tərbiyəsi, şəxsi və peşəkar inkişafı vasitəsi hesab edirik. Fikrimizcə, ali təhsil müəssisəsində tələbələrə müstəqil işinin təşkilinə yeni yanaşmalar seçilərkən müəllim öyrənməyə maksimum motivasiyanın formalaşmasına əsaslanmalı, tələbələrə səmərəli ünsiyyət qurmaq, tələbələrə yaradıcı müstəqil fəaliyyətinin artırılmasına şərait yaratmalıdır.

Nəticə. Təhsilə ənənəvi və innovativ yanaşmaların səmərəli birləşməsi tələbənin dünya-görüşünü yeni səviyyəyə "çıxarmağa" imkan verəcək. Bu, bəzən stereotipləri məhv edən və bir neçə elmin kəşf etməsində analitik və kəşfiyyət xarakterli müstəqil işdə yaranan problemləri həll edən genişmiqyaslı təfəkkür üçün zəruri şərtidir.

Problemin elmi yeniliyi. Araşdırılan mövzu müasir dövrün aktual məsələlərindən biri hesab edilir. Qoyulmuş problemə sırf müasir aspektdən yanaşılmış və təhsil sistemimizdə təlim nəticələri nəzərə çatdırılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə ümumtəhsil ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllim və tələbələrə, magistrantları istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat:

1. Усова А.В. Самостоятельная работа учащихся по физике в средней школе. – М.: 1981. – 158 с
2. Дайри Н.Г. Как подготовить урок истории. – М.: Просвещение, 1969. – 128 с
3. Перевалов В.Д. Теоретические и исторические аспекты российского юридического образования: монография. – Екатеринбург: Издательский дом Уральская государственная юридическая академия, 2008. – 148 с.
4. Самардак М.В. Дидактические условия активизации самостоятельной работы студентов (на примере графических дисциплин): автореф. дис. ... к.п.н. – Новосибирск, 2004. – 20 с.

E-mail: mubariz.amir@mail.ru
Redaksiyaya daxil olub: 02. 07.2024